

7. Фенюк Л. Б. Ідентичність сучасного Одиссея за романом Е.-Е. Шмітта «Улісс із Багдада». «Ціннісні орієнтири в мистецькому просторі – індивід і соціальний контекст». Програма і тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (Харків, 9 квітня 2020 року). С. 93.

8. Cauville J. Réécriture de la figure mythique d'Ulysse dans Ulysse from Bagdad d'Éric-Emmanuel Schmitt. *Tangens*. (101) 2013. P.11–21.

9. Pireddu N. European Ulissiads: Claudio Magris, Milan Kundera, Eric-Emmanuel Schmitt. *Comparative literature* 67:3, 2015 by Universit of Oregon. P. 267–286.

10. Robova A. “Ulysse from Bagdad” d'Eric-Emmanuel Schmitt: les métamorphoses contemporaines de quelques figures mythiques. *Conférence: Réécriture et variation. Actes du Colloque international organisé à l'occasion des 90 ans de la fondation du Département d'Etudes romanes Sofia 2–3 novembre 2013*, Vessela Guenova (dir.), Presses universitaires St Clément d'Ohrid, Sofia, 2017, p. 223–236.

11. Schmitt E.-E. Ulysse from Bagdad. Editions Albin Michel, 2008. 285 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-288-6-51>

Доній В.С.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри івент-менеджменту та соціальних комунікацій

Відокремленого підрозділу «Миколаївська філія

Київського національного університету культури і мистецтв»

м. Миколаїв, Україна

ВІЗІЯ СХОДУ В ПОСТКОЛОНІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Е. САЇДА

У сучасних наукових джерелах постколоніалізм визначається як напрямок мислення в філософії, історії, політології, літературі, як практика інтерпретації, спрямована на осмислення наслідків колоніального правління, починаючи з другої половини ХХ століття. Як ідейна течія, постколоніалізм займається вивченням ідентичності, культури та літератури – у сенсі культурного конфлікту між колишніми або нинішніми колоніями та країнами-колонізаторами. Як зазначає дослідниця Людмила Потапенко, «термін «постколоніалізм» відображає комплекс

об'єктивних явищ в літературному процесі та є породженням так званих постколоніальних студій (postcolonial studies), які в найширшому значенні слова можна охарактеризувати як інтердисциплінарний проект, направлений на вивчення історичних проявів колоніалізму та подолання їх наслідків у сучасному світі» [2, с. 13].

На думку П. Баррі, «постколоніальна критика відкидає «універсальний» стандарт літератури, який вважається незаперечним зразком письма і репрезентацій реальності, та виводить маргінальні літератури з другорядного плану» [1, с. 229]. Британський теоретик літератури вирізняє дві течії у постколоніалізмі, одну з яких представляють дослідження Е. Саїда та його прибічників, другу – теоретичні положення професора гуманітарних наук Гарвардського університету Гомі Бгабги. Підґрунтя постколоніальної теорії заклали праці Е. Саїда – всесвітньо відомого американського вченого і громадського діяча палестинського походження. Подальшого розвитку теорія постколоніалізму набула в дослідженнях найвідоміших прихильників та послідовників Едварда Саїда – Г. Бгабги, Н. Діркс, Т. Іглтона, Г. Співак, А. Мукгерджі, Г. Тіффін, Е. Томпсон та ін., які вдалися до аналізу основних ідей та концептів постколоніального дискурсу, осмислення діалогічної опозиції «Схід – Захід». Фундаментальна праця Е. Саїда «Орієнталізм», опублікована в Нью-Йорку 1978 року, відіграла провідну роль у вивченні взаємин Сходу і Заходу, зміщенні фокусу досліджень з соціально-економічної та політичної історії до культурної, зрештою – склала основу наукової парадигми постколоніальної теорії. Роздуми над власною ідентичністю, над правами народів Сходу, зокрема палестинців, над висвітленням проблем східного регіону західними представниками стали поштовхом до написання наукового дослідження, яке, за словами автора, спрямоване «на переосмислення того, що впродовж віків вважалося за безодню, яка відділяє Схід від Заходу» [3, с. 81].

Це повне ґрунтовне наукове дослідження, що ознайомлює з культурою Сходу і демонструє формування систематичної наукової традиції вивчення культур регіону, підкріпленої могутньою політичною і економічною практикою колоніального освоєння Сходу з боку провідних європейських імперій, що стала репрезентантом пізнання й освоєння європейцями культури арабського Сходу. Полемічна монографія Едварда Саїда представляє орієнталізм як складну й багаторівневу систему репрезентацій Сходу з боку Заходу, що включає в себе, крім академічного компонента, дослідження та коментування класичних текстів, певне уявлення про суть «східної людини», втілене в практиці імперської колоніальної експансії. Відтак, орієнталізм (або сходузнавство) окреслено як західну дисципліну, що набуває самостійного значення, де Схід визначається не в географічному (East), а в

культурному сенсі (Orient). Варто наголосити на тому, що не менша (а може й більша) кількість авторитетних представників наукової спільноти виступили з різкою критикою концепцій та ідей Саїда, вказуючи на неточності й не погоджуючись із окремими положеннями його праць.

Конкретизація Е. Саїдом об'єкта дослідження виявилась доволі продуктивною, оскільки завдяки аналізу достатньої кількості текстів на прикладі одного різновиду культурно-імперіалістичного дискурсу запропоновано його сутнісні риси загалом. Орієталізм постає як імперська стратегія мислення, що виокремлюється у різних сферах науки зокрема і культури взагалі, та водночас як «знакова система, що виражає європейсько-атлантичну владу над Сходом» [3, с. 17]. Авторське бачення зводиться до того, що у висвітленні проблем розвитку Сходу західною наукою і літературою, простежується відбиток колоніального ставлення, внаслідок чого проблемні питання не можуть бути досліджені цілком об'єктивно. Схід інтерпретується елементом західної «уявної географії». По суті, такий «Схід» стає не більш, ніж європейським міфом, і стосується більше дискурсивної, а не емпіричної реальності. Протиставлення Сходу й Заходу служить варіантом опозиції «ми вони», а західне уявлення про себе можливе лише в зіткненні з конструйованим таким способом Сходу, що наділяється «репресованими» якостями Заходу. Е. Саїд окреслює «Схід», фокусуючи увагу на його ідентичності та культурі, без якого «Заходу» ніколи б не було. Адже лише за наявності антитези «Сходу» створюється візія «Заходу». Внаслідок не лише домінування правлячої сторони, а й через прийняття ідеології експансії, виникає поняття колоніальної ментальності з такими характерними рисами, як: низькопоклонство, возвеличення культури завойовника, нівелювання власних культурних цінностей тощо.

Європейська культура набирала силу та ідентичність, черпаючи зі Сходу його цивілізаційні та культурні надбання або протиставляючи себе Сходу, який виступав як противага і як глибокий та найбільш стійкий образ «іншого». Це протиставлення Сходу Заходові справило найбільший вплив на формування орієталізму. Насамперед орієталізм втілює в собі активне ставлення до Сходу з боку європейців, відображення їх влади над Сходом.

Відстежуючи боротьбу між прихильниками унітарної ідентичності та тими, хто вбачає ідентичність як комплекс без зредукування й уніфікації, Е. Саїд окреслює опозицію з двома різними перспективами та історіографіями: лінійною і категоризованою та контрапунктною, здебільшого кочовою. Тобто, внаслідок імперського впливу відбувається переплетення культур, поява в них ознак гібридності, неоднорідності, диференційованості.

В праці «Орієнталізм» Саїд проаналізував «процес руйнування ідентичності поневолених народів інтелектуалами народів-переможців. Під час аналізу процесу руйнації ідентичності поневолених переможцями, конструювання їх образів, вважає автор, виявляються домінуючі риси колонізованих, серед яких слабкість, пасивність, недостатність творчого потенціалу й самотності народу. Е. Саїд звертає увагу на ряд «ідеологічних вигадок», що зазвичай приписують «Сходу» певну сутність без прагнень до розвитку, з ознаками відсталості й регресу. Важливим для дослідника є те, що Схід завжди сприймається як пасивний суб'єкт, що не може і, в принципі, не гідний бути активним суб'єктом, позаяк не виявляє власної ініціативи, даючи можливість для маніпуляцій Заходу. Спираючись на вивчення мусульманського Сходу, автор відкидає негативні стереотипи та доводить, що формотворчі зусилля колонізованих народів були систематичними та свідомими, хоча й визнає, що значна кількість різних сфер соціокультурного буття активно залучалася до репрезентації репресивних (панівних) дискурсів.

Список використаних джерел:

1. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія. Київ : Смолоскип, 2008. 360 с.
2. Потапенко Л. Постколоніалізм як феномен літературознавчого дискурсу. *Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія* : зб. наук. пр. 2008. № 13. С. 13–16.
3. Саїд Е. Орієнталізм. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 511 с.